

ROC CHABÀS, HISTORIADOR MEDIEVALISTA

Mateu Rodrigo Lizondo
Universitat de València

El canonge Roc Chabàs Llorens marca una fita en la historiografia valenciana, perquè a ell es deu, amb la tenacitat que li era característica, l'entrada del mètode modern en els estudis històrics al nostre país. Nascut a Dénia el 1844, va seguir la carrera eclesiàstica a València, on es graduaria més tard, a la Universitat Pontifícia, de doctor en Teologia. De fet, però, a banda de les exigències de la seua professió d'home d'Església, primer en un modest càrrec pastoral a la seua ciutat natal, i després en el canonicat de la Seu valentina, Chabàs consagrà sempre la major part del seu temps a l'estudi de la Història, amb un rar entusiasme i generositat que farien d'ell pedra angular de la renovació d'aquesta disciplina al País Valencià i li reportarien el general respecte dels especialistes.

EL ARCHIVO

"Hombre de grandes alientos", l'ha qualificat amb encert un dels seus successors a l'Arxiu de la Catedral de València, el canonge Ramon Robres. Perquè, si s'havia donat a conèixer com a historiador amb la publicació d'una *Historia de Denia*, en dos volums (1874 - 1876), que li guanyà ser rebut per la Reial Acadèmia de la història com a acadèmic corresponent, no va voler limitar-se a ser un distingit historiador local, com el seu gran amic Chabret, metge de Sagunt. L'any 1886 inicià l'empresa de publicar, a les seues despeses, una revista històrica, que denominà significativament *El Archivo*. El títol convenia bé a la publicació, perquè el primer número setmanal, de 8 pàgines, aparegut el 6 de juny, declara com a programa de la revista "archivar y coleccionar los documentos inéditos, o mal estudiados hasta ahora, o publicados en libros ya raros, y algún artículo o estudio histórico o de antigüedades de numismático sobre datos nuevos".

Chabàs sostingué pertinaçment *El Archivo* durant set anys (1886 - 1893), en el curs dels quals donà a llum sengles toms anuals, els quatre primers a Dénia, i els següents, establert ja a València com a canonge, a la capital del regne. El director era també responsable de la redacció, i a més a més l'editor, que sufragava l'elevat dèficit de la publicació. El gran esforç personal vessat

en la revista tingué, però, els seus fruits, no sols perquè fou la tribuna que va posar en relació amb el món erudit espanyol l'eclesiàstic de Dénia, nomenat el 1887 cronista de la província d'Alacant, ans també per haver esdevingut, fidel al seu nom, un ric arxiu d'informació històrica, depurada amb la garantia de molts dels historiadors més notables d'aquell temps. El seu mèrit era reconegut el 1890 per la revista barcelonesa *L'Avens*, tot considerant-la la primera revista de ciències històriques d'Espanya després del *Boletín de la Real Academia de la Historia*, i també li dirigiren el mateix any ressenyes molt encomiàstiques el *Boletín de la Institución Libre de Enseñanza*, de Madrid, i la revista *El Ateneo*, de Palma de Mallorca¹.

La revista tenia inicialment el propòsit d'ocupar-se de la història del regne de València, amb col·laboracions sobretot del propi Chabàs i així mateix d'altres erudits valencians, com ara l'arabista Julià Ribera, de Carcaixent, i Antoni Chabret —que mantenien una estreta relació d'amistat amb el director—, el baró de Mayals i Manuel Rico, d'Alacant, i Teodor Llorente, Francesc Danvila, Lluís Tramoyeres i Josep Martínez Aloy, de València. Tanmateix, i encara que sempre dedique atenció a la història local de Dénia i als temes valencians, la publicació s'obrirà a la història peninsular espanyola, tot aollint estudis d'acadèmics de la Història, de Madrid en particular el P. Fidel Fita, dels arabistes F. Pons Bohigues, també de Carcaixent, i F. J. Simonet, o d'especialistes europeus com l'alemany Hübner i el rossellonés Amédée Pagès, entre altres.

Les matèries tractades són preferentment la història antiga, la història eclesiàstica i el cristianisme primitiu, per una banda, i per l'altra la història medieval islàmica i cristiana, amb un marcat interès per la documentació de l'època. Els segles moderns, per contra, hi foren poc estudiats. Justament són aquells, com no podia ser altrament, els camps predilectes de la investigació de Chabàs, el pare i motor de la revista, que va ser, dins de la diversitat del seu quefer científic, eminentment un medievalista.

Personalitat científica de Chabàs

Si el contingut en el d'*El Archivo*, com ja hem dit, és important, i la seua consulta sempre profitosa en camp de la història valenciana, hui facilitada pels índexs elaborats per Carme Barceló², no ho és menys la fisonomia intel·lectual de la revista, més justament la del seu director, que va suposar una renovació historiogràfica substancial. En els estudis històrics, que fins a aquella època s'havien caracteritzat al País Valencià per les grans obres de síntesi, com són les històries generals del regne de Boix o de Perales, d'ara endavant predominarà l'anàlisi, és a dir, l'estudi directe de les fonts, la investigació d'arxiu, l'aplicació de la crítica històrica a les tradicions no degudament fonamentades. És, en una paraula, la introducció de l'escola històrica moderna, o de la historiografia científica, que produeix els seus fruits a través del treball monogràfic, on cada afirmació va assentada en les corresponents bases documentals.

En tal sentit, Chabàs pot ser considerat, fent nostres les paraules d'Ernest Belenguier³, com el primer autèntic representant al País Valencià del positivisme històric europeu, imperant feia temps al continent de la mà d'historiadors com

1.— Vid. "El Archivo" (citem EA) IV (1980) 69-70 i 144.

2.— BARCELÓ TORRES, M.^a del Carmen, *El Archivo (1886-1893). Índices para su manejo*, en *Estudios de Historia de Valencia*, València, Universidad, 1978, 481-530.

3.— *Jaume I a través de la Història*, 2 vols., València 1984, I, 224.

Visita de "Lo Rat-Penat"
a la Torreta de Canals.
Arxiu de la Real
Acadèmia de Belles Arts
de Sant Carles.
València.

l'alemany Ranke, amb la seua màxima famosa: mostrar els fets com s'esdevingueren en la realitat. El pensament històrico-crític del nostre autor podria haver rebut influències de les seues relacions amb els alemanys Emil Hüber i Theodor Mommsen⁴, amb els que mantingué correspondència, en un moment d'expansió de la historiografia germànica amb l'edició dels *Monumenta Germaniae Historica*; precisament Mommsen féu a Chabàs el 1890 l'encàrrec de compulsar els manuscrits de cròniques medievals llegats pel savi historiador i bisbe de sogorb Joan Bta. Pérez Rubert a aquella catedral, als efectes de la prevista edició als *Monumenta* per l'acadèmia Reial de Prússia d'alguna de les dites obres⁵. Així mateix, hi cal tenir en compte l'exemple dels jesuïtes bol·landistes, amb la seua verificació sistemàtica, a la vista de fonts autèntiques, de les vides dels sants. Però, tot i admetent això, és just buscar els arrels directes del mètode de Chabàs en la millor tradició del criticisme il·lustrat del segle XVIII, que produí historiadors valencians tan del seu gust com els dominicans Josep Teixidor (+1775) i Jaume Villanueva (+1824), models que pogueren haver-li inspirat el rigor en el tractament de les fonts i el sòlid criteri habituals en l'eclesiàstic denier.

Al seu torn, la metodologia científica de Chabàs exerciria una positiva influència sobre els historiadors valencians nascuts en la segona meitat del segle XIX, com ha recordat Sanchis Guarner⁶. Ens hi referim a investigadors

4.- Vid. E. A. LLOBREGAT, introducció a l'edició facsimil d'"El Archivo", tom I, Alacant 1985, XXIII-XXVII.

5.- EA V (1891964-65).

6.- SANCHIS GUARNER, Manuel, *La ciutat de València. Síntesi d'història i de geografia urbana*, 1.ª ed., València 1972, 470.

com Lluís Tramoyeres, Josep Rodrigo Pertegàs, Josep Martínez Aloy, Julià Ribera, Francesc Martí Grajales, Vicent Vives i Liern, Pasqual Boronat, Josep Sanchis Sivera, Elies Tormo, Francesc Almarche, Salvador Carreres i altres, dels quals alguns, com ara Sanchis Sivera, es poden considerar deixebles seus.

La preocupació per l'estudi i edició de fonts autèntiques és un dels pilars del quefer de Chabàs com a historiador medievalista. El contacte directe amb els arxius confirmaria el futur arxiver en la necessitat de l'accés a la documentació original, una vegada familiaritzat l'investigador amb el coneixement de les ciències auxiliars de la Història, per les quals sempre estigué interessat. El nostre autor conta de forma entusiasta la seua primera visita a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, de Barcelona, el setembre de 1886, en un article titulat justament *Viaje literario al Archivo General de la Corona de Aragón*⁷, que acusa el record del *Viaje literario a las Iglesias de España* del P. Villanueva; hi anà en companyia del seu amic Chabret, i es desféu en elogis de la riquesa i ordenació del centre, llavors dirigit per Manuel de Bofarull, que seria des d'aquell moment cordial amic i constant corresponsal de Chabàs. Confessa aquest, arran d'açò, l'error en què ell mateix havia caigut d'escriure una història local, la de Dénia, sense consultar l'Arxiu Reial Barcelonés, i a aquesta autocrítica afegeix la crítica als cronistes regnícoles que tampoc no han acudit als registres de la Cancelleria de Barcelona: "Si consultamos a Beuter encontramos un niño crédulo, en Viciana un notario indigesto, Escolano no es otra cosa que un cajón de sastre donde lo verdadero y lo falso ocupan el mismo lugar... Diago con su pie forzado de ir contra el Moderno (Escolano) se nos indigesta... Tampoco el Sr. Perales... ha consultado el Archivo de la Corona de Aragón..." Crítica, és veritat, severa, i en el cas de Diego poc exacta, perquè consta que va tenir accés a la documentació barcelonesa.

En un altre lloc insisteix també Chabàs en l'obligació d'explorar els arxius locals, i fa notar el seu estat d'abandó: "Depositados están en informe montón, pasto de ratones y sabandijas, los documentos de la venerable antigüedad..."⁸ L'animós historiador de Dénia havia estat comissionat precisament per l'Ajuntament d'Alzira, el mes de juny de 1887, per a l'ordenació del seu notable arxiu, aleshores en estat inutilitzable, i no es va limitar a l'execució eficient de l'encàrrec rebut, sinó que donà a conèixer en la seua revista les riqueses documentals alzirenques⁹ i publicà a les seues despeses l'índex de l'arxiu en Alacant el 1889.

Les inquietud d'investigador de Chabàs es veurien satisfetes amb el seu nomenament pel Govern com a canonge de la Seu de València el 1891, por després d'una oposició a la plaça de canonge arxiver de Saragossa on va ser, segons sembla, injustament preterit. Ací trobà a la seua disposició un gran arxiu, urgentment necessitat d'ordenació de les seues sèries i susceptible d'oferir bases per a importants estudis erudits. No podia demanar més un historiador com el nostre, nomenat més tard arxiver capitular, i l'Arxiu Metropolità serà l'obra de la seua vida, començant per la seua sistematització, que el va ocupar des del 1892 fins al 1903. Un historiador valencià de la generació següent, Martínez Aloy, reconeixia en aquest moment que al seu

7.- EA I (1886-1887) 187-190 i 195-198.

8.- EA II (1887) 1.

9.- EA II (1887) 22, 36-41, 270-274, 390-407; III (1888-1889) 22-23; IV (1890) 265.

Gregori Mayans i Siscar, un constant referent de la historiografia de la Il·lustració.

"respetable amigo el canónigo Sr. Chabàs... se debe toda la luz que hoy sale del Archivo de la Catedral".¹⁰

La necessitat de dedicar els seus afanys a l'arxiu determinà un canvi substancial en l'activitat del nou canonge. La publicació de la revista *El Archivo* s'interromp amb el tom VII, i el director anuncia en el pòrtic del volum la intenció de centrar-se en el treball d'investigació, per tal d'assentar els coneixements de la història valenciana damunt de bases fermes: "... nos parece será aún de mayor importancia el que nos dediquemos a estudios más directamente encaminados y sistemáticamente dirigidos a la historia de la ciudad y reino de Valencia... Hay necesidad de deshacer la falsa historia de los cronicones de que están plagados Béuter, Escolano y Diago, penetrar en los archivos y sacar a luz clara lo que aún está oculto... La historia que podríamos llamar artística, en que todas las cosas se estudiasen igualmente, se mirase, en fin, la forma como cosa muy esencial y se descartasen las polémicas, no es aún posible. Hay que hacer antes el proceso de la historia; la última palabra no se dice hasta que está pronunciada la sentencia en cada caso particular". I prossegueix: "Nos queda mucho por publicar de textos, de monumentos, de documentos, y se debía estudiar aparte cada cosa de éstas. ¿Cómo, pues, empezar la síntesis antes que el análisis? No lo pretendemos en rigor; sólo intentamos despejar el camino al futuro historiador...?"

10.- "Almanaque de *Las Provincias*" per al 1903 (València 1902) 214.

Ens ha semblat oportú reproduir aquest llarg fragment, perquè en ell es condensa un diagnòstic clarivident i un programa, diríem, d'ordenació del treball en l'estudi de la història valenciana. De primer antuvi, el rebuig de les vanes fantasies dels falsos crònics, que tant denyaren la història enpanyola en els segles XVI i XVII –era recent aleshores la publicació de l'excel·lent llibre de J. Godoy Alcántara sobre la qüestió–; en segon lloc, l'estudi monogràfic dels temes d'interés, a partir de documentació original de ser possible, per evitar les errades de transmissió, i inèdita, la metòdica anàlisi de cada punt que permetrà en un futur, quan l'estat de les investigacions arribe a la seua maduresa, la construcció d'una síntesi solvent. Era el camí que hi pertocava, en aquell estadi del coneixement, i ens estranya, doncs, l'observació d'Ernest Belenguier que les obres de Chabàs són més analítiques que no pas creatives, si això ha de jutjar-se un demèrit.¹¹

Alhora formulava l'arxiver de la catedral valentina la necessitat imperiosa de publicar les fonts històriques, base indispensable de la investigació de la història nacional, una tasca que l'erudició valenciana no havia abordat als segles XVIII i XIX com altres països europeus, amb l'excepció insigne del P. Jaume Villanueva. Cal reconèixer el gran esforç de Chabàs en aquest camp, a la vista del copiós volum de documents inèdits valencians, en la seua major part corresponents al regnat de Jaume I, que va estampar en *El Archivo*, procedents d'arxius generals –els de la Corona d'Aragó, del Regne de València i l'Històric Nacional de Madrid– i locals –Dénia, Alzira– i altres. Els diferents números de la revista solien anar provists d'una *Sección de documentos*, generalment transcrits amb la deguda correcció i amb la cautela científica d'indicar-ne les llacunes i els dubtes de lectura, acompanyats de la traducció castellana quan eren llatins¹², i també s'hi va publicar algun text de caràcter crònic (els *Fastos Valentinus*).

L'infatigable eclesiàstic volgué impulsar l'edició d'una col·lecció de monografies i dietaris, amb el títol *Monumentos históricos de Valencia y su reino*, per a qual formà una societat amb l'editor Pasqual Aguilar i l'impressor Francesc Vives Mora el 1895. Sols hi arribaren a publicar les *Antigüedades de Valencia*, de Teixidor, per raons sens dubte no atribuïbles al director, però la valentia del projecte és forçós subratllar-la. Ha de recordar-se al respecte que l'any anterior 1894 s'havia iniciat la publicació d'una *Colección de documentos inéditos del Archivo General del Reino de Valencia*, en manifesta sintonia amb les idees de Chabàs, per part de Joaquim Casany i Alegre, responsable del Centre; l'obra, dissortadament, no pogué passar del primer volum, cal pensar que per manca del suport adequat.

Chabàs va dur a terme metòdicament el programa enunciat fins on les seues forces li ho permeteren, amb la seua divisa "Poch a poch", que féu figurar en un *ex libris* historicista dibuixat per a ell per l'escultor Josep Aixa. El savi canonge meresqué els elogis dels doctes, fins i tot els d'aquells amb els qui hagué d'entrar en discussió, com el P. Fita o Manuel Danvila. És veritat, però, que a la seua objectivitat crítica, fiel al propòsit que havia manifestat un dia: "... queremos la historia verdad, despojada de consejas y mentiras"¹³, no li faltà tampoc episòdicament la censura dels qui temen la veritat històrica i s'estimen

11.– *Jaume I...*, I, 231-232.

12.– Al tom I, 119, indica els criteris de la secció.

13.– *EA* II (1887) 111.

ROS EL DR. D. VICTORIANO GUIASOLA Y MENEZES

POR LA GRACIA DE DIOS Y DE LA SANTA SEDE APOSTÓLICA, ARZOBISPO DE VALENCIA, METROPOLITANA, ETC., Y EN SU NOMBRE EL DR. D. FRANCISCO GARCÍA Y LÓPEZ, CAPELLÁN TITULAR DE LORÉNA Y GOBERNADOR ECLESIÁSTICO DEL ARZOBISPADO, A TODOS LOS QUE LAS PRESENTES VIEREN.

HACEMOS SABER:

Que por documentos fehacientes, que obran en las oficinas de este Arzobispado, y otros que Nos han sido exhibidos, consta:

Que el Presbítero M. I. Sr. D. Roque Chabàs y Lloréns, Canónigo de esta S. I. Metropolitana Basílica, es natural de la ciudad de Dénia, en este Arzobispado, hijo de legítimo matrimonio, y cuenta 62 años de edad.

Que, previa incorporación del primer año de *Latín*, cursó y aprobó en el Seminario Central de esta capital, en los escolares de 1858 á 1868, y de 1885 á 1885, los años segundo y tercero de *Latín*, tres de *Filosofía* y siete de *Sagrada Teología*; en el año escolar de 1859 á 1860 cursó y probó en el mismo Seminario un curso de *Lengua Griega*, y en el de 1863 á 64 un curso de *Lengua Hebrea*, y en Enero de 1860 ganó en el Instituto de Alicante, el primero y segundo curso de *Francés*.

Que en el mencionado Seminario Central, recibió los grados de Bachiller, Licenciado y Doctor en *Sagrada Teología*, respectivamente, en los días 27 y 30 de Enero, y 30 de Mayo de 1885, con la censura de *Nemine discrepante*.

Que en el curso de 1863 á 1864 y siendo alumno interno, regentó la cátedra de *Física* de dicho Seminario, en ausencias y enfermedades del Profesor.

Que en 6 de Junio de 1868 recibió el Sagrado Orden del Presbiterado á título de Patriotismo.

Que en 10 del mismo mes y año, fué nombrado *Coadjutor* de la Parroquia de Dénia, en la filial de Diana, cargo que desempeñó sin interrupción hasta Diciembre de 1887, en que cesó por renuncia.

Que en 26 de Enero de 1885 fué nombrado *Visitador* de la *Tercera Orden* de S. Francisco, establecida en la filial de S. Antonio, de dicha ciudad de Dénia.

Que en 29 de Octubre del mismo año fué nombrado *Cara Castellense* de la plaza de Dénia. Que también en la misma Ciudad desempeñó gratuitamente y á satisfacción de su Ayuntamiento, el cargo de *Administrador de los Establecimientos de Caridad*, desde 28 de Marzo de 1872, en que fué nombrado, hasta 23 de Agosto de 1873 en que dimitió.

Que en 1860 hizo oposiciones á una *Canonía* en la *Catedral de Alicante*, cuyos ejercicios le fueron aprobados, y á otra en la *Metropolitana de Zaragoza*, para la cual obtuvo un voto para el primer lugar de la terna, dos para el segundo y cuatro para el tercero, habiendo sido síde los opositores y cinco los jueces.

Que en 29 de Diciembre fué nombrado por S. M. *Canónigo* de esta S. I. M. de Valencia,

Curriculum de Roc Chabàs i Lloréns, certificat per l'Arquebisbe Guisasaola. Arxiu Municipal de Dénia.

més conservar creences sense fonament. Recordava el seu successor en el càrrec capitular, el canonge Elies Olmos, autor d'una *Bibliografia* de Chabàs¹⁴, que alguns "espíritus pusilánimes" el varen acusar d'hipercrític, arribant a publicar, el 1899, una nota anònima que reprenia l'"obsessió deplorable" de l'arxiver¹⁵.

L'obra de Chabàs en el camp del medievalisme.

Els estudis d'història medieval absorbiren una part molt considerable de la investigació de Roc Chabàs, segurament la més substancial, tot i la diversitat de l'obra del savi canonge, un veritable polígraf capaç d'escriure de diferents camps amb autoritat.

En la seua obra de joventut, la *Historia de Dénia*¹⁶, ja s'advertia la preocupació de l'autor per l'ús de fonts idònies, en particular la consulta d'aquell arxiu municipal, i la pretensió d'aclarir les contradiccions de la tradició historiogràfica. A pesar del mèrit del llibre, no pogué evitar tanmateix que s'hi introduïren alguns errors, com ara suposar que els comtes de Dénia posseïssen la insòlita facultat d'encunyar moneda, regalia de la Corona, o admetre una novel·lesca conquesta de la vila per assalt el 1244, seguint el testimoni dels cronistes clàssics i en contra de la posició més raonada de Tourtoulon, defensor del sotmetiment per pacte de Dénia al Conqueridor, tal com suposa la crítica moderna¹⁷. Més tard, Chabàs demostraria la seua probitat intel·lectual donant per no escrit el sudit capítol de la conquesta¹⁸.

14. — OLMOS CANALDA, Elías, *Biobibliografía del M. I. Sr. D. Roque Chabàs y Lloréns, canónigo archivero de la Basílica Metropolitana de Valenciana*, "Anales del Centro de Cultura Valenciana", segunda época, XII (1951) 1-25.

15. — *Obsessió deplorable. Al canónigo de gracia señor Chabàs, carta abierta* (València 1899), 2 full. D'aquest rar imprés, que no hem pogut veure, posseïa un exemplar V. Castañeda Alcover (*Los cronistas valencianos*, discurs de recepció a la R. Acadèmia de la Història, Madrid 1920, p. 145), que l'atribueix a Manuel Gascó i Alfonso.

16. — En 2 vols., Dénia, Pedro Botella, 1874-1876. N'hi ha edicions modernes.

17. — *Vid.* Pedro LÓPEZ ELUM, *Conquista i repoblació de Dénia*, "Aguaits" 6 (Dénia 1991) 47-52.

18. — EA II (1887) 34.

En els anys que va editar la revista *El Archivo* (1886-1893) hi publicà el nostre autor un nombrós contingent de treballs monogràfics consagrats a l'Edat Mitjana valenciana, que oscil·len entre la curta nota d'una o dues pàgines i l'article més o menys extens. La major part d'aquests estudis s'ocupen de qüestions del segle XIII, època crucial en raó del seu caràcter de ruptura històrica amb la fundació del regne cristià, i molts d'ells, recolzats en sòlides fonts de primera mà, han constituït una primera aportació científica per a temes posteriorment desenvolupats i discutits per la historiografia.

Entre aquells treballs, cal fer esment dels dedicats a les circumstàncies de la conquesta i la repoblació en determinats llocs –així, els que versen sobre els orígens de Gandia¹⁹, el noble Carròs, senyor del castell de Rebollet i repoblador de Dénia²⁰, o el problema de la data de la conquesta d'Alzira²¹, amb la dificultat derivada dels diferents sistemes de la cronologia de l'època, que obliga a l'autor a contrastar-la històricament amb l'itinerari del monarca conqueridor en aquells anys. Altres estudis es centren en episodis significatius del procés d'ocupació militar del regne, tals com el conveni conegut amb el nom de pacte del Pouet, en virtut del qual el cabdill musulmà al -Azraq, que dominava les valls de Gallinera i d'Alcalà i altres castells, es sotmetia al vassallatge del rei aragonés, representat per l'infant Alfons²²; Chabàs trobà a l'Arxiu de la Corona d'Aragó el pergamí original del tractat, en versió bilingüe, castellana i aràbiga, i doble data, que ha suscitat diferents interpretacions dels historiadors contemporanis. Personatges de relleu com l'antic governador almohade de València, Abu Sa'id²³ i la que fou muller morgànica de Jaume I, Teresa Gil de Vidaure²⁴, hi meresquen sengles monografies clarificadorres de dues figures controvertides, el primer per la singularitat del príncep musulmà, reconvertit de manera sorprenent en baró cristià de la cort del sobirà catalano-aragonés, del qui Chabàs assenyalava amb exactitud que va oferir al Conqueridor els títols jurídics oportuns per a la conquesta valenciana; la segona, degut al seu discutit matrimoni secret, que l'autor situa, a la llum del testament del rei, en els seus justs límits.

Una de les investigacions de major interès, també apareguda en *El Archivo*²⁵, reedició augmentada de l'article original publicat al *Boletín de la Real Academia de la Historia*²⁶, fou *Los mozárabes valencianos*, que encara seria reproduït el 1895, incorporat a l'edició de les *Antigüedades* de Teixidor. En el marc de la situació dels cristians a l'Espanya islàmica, Chabàs hi estudia el santuari de Sant Vicent de València, reducte del culte catòlic en la ciutat en aquells mateixos segles, en base a fonts cronístiques i eclesiàstiques. Creiem, però, que sobrevalora el document de donació d'aquella església al monestir aragonés de San Victorián per Jaume I el 1232, descobert pel mateix Chabàs, perquè no és forçós inferir-ne que hi subsistia una comunitat mossàrab en data tan avançada, i la documentació de la conquesta mai no ho confirma.

Volem destacar finalment dos estudis, de l'ampli cabal de la revista, per ser bona mostra de l'afany sistematitzador de Chabàs. Amb el títol *El libro del repartimiento de la ciudad y reino de Valencia*²⁷, l'autor, després d'afirmar que els registres del Repartiment són, de fet, "una serie de notas en borrador", en publica els índexs toponímics del regne i un índex de noms topogràfics de

19.- A I (1886-1887) 273-275, 281-283, 289-291, 297-300, 305-307, 312-314, 322-323, 329-330, 345-347, 352-355 i 361-363.

20.- EA II (1887) 30-36 i 77-84.

21.- EA VI (1892) 214-219.

22.- EA I (1886-1887) 204-205.

23.- EA V (1891) 143-166, 283-304 i 362-376.

24.- EA VI (1892) 22-35.

25.- EA V (1891) 6-28.

26.- XVIII (1891) 19-49. Tiratge a part, Madrid, Fortanet, 1891, 35 pàgs.

27.- EA III (1888-1889) 73-98, 118, 217-225; VI (1892) 240-250.

DISTRIBUCIÓN DE LAS AGUAS
DEL TÉRMINO DE GANDÍA
EN 1244

(Archivo municipal de Gandía, libro intitulado PRIVILEGIOS DE
GANDÍA, fol. LXXIII)

Aquest es lo departiment de les Aygues del terme de Gandia.

Anno domini millesimo ducentesimo quadragesimo quarto, octo-
uodécimo Kalendas Augusti.

Sobre contienas que haxjan por las ayguas los ciento homnes po-
bladores de Bayren con los pobladores de los Benjetos.

Mandó Don Pelegrin de Orosillo quey fuesen los Cauzpequias
que solian partir las aguas en tiempo de Moros e sobre pena de los
cuerpos e de los aueres que jurassen los Moros requieros e que diezies-
sen verdat de las ayguas de qual guisa la solian partir el tiempo de los
Moros et que ellos que la partissen daquela guisa segun como haxjan
los terminos las ayguas en el tiempo de los moros que assin la diessen
a cada vn termino por escrito. E los moros dieron nos las ayguas por
est escrito assin como aqui es. E sobre esto vinieron al almozem de
Benizejron e de Beniffa e departiéronnos las aguas desta guisa como
todos tiempos eran estadas en el tiempo de los moros.

Deuen reguar entre Beniffa e Benizejro treze dias e treze nuytes.
Mas regando Beniffa no deve regar Benizejron, e el quinze dia deve
se cerrar de dia e de nuyt aquell filo de agua de Benizejron que non
deue passar agua con el de Beniffa e dentro estos treze dias puede

Edició d'un document
medieval, a cura d'En
Roc Chabàs.
Biblioteca J. A. G.

la capital, ensems amb les notícies històriques contingudes al text i els personatges al·ludits en les donacions; el treball, fet sobre l'edició de Bofarull, pretenia ser un instrument per a profit dels futurs investigadors, en la línia d'obrir camins als estudis que reiteradament es manifesta en l'obra del nostre autor. També de caràcter instrumental és l'article titulat *Notas cronológicas del reinado de Jaime I de Aragón*²⁸, on adverteix dels problemes de cronologia que suscita la documentació de Jaume I, i l'ambigüitat de la datació de les peces quan hom no especifica al mateix document si es segueix l'estil de la Nativitat o el de l'Encarnació —qüestió que segueix preocupant els estudiosos moderns—; presenta tot seguit una relació cronològica amb documents jaumins del període 1217-1257, que constitueix un útil itinerari del monarca, precedent del magne itinerari que havia de publicar Miret i Sans el 1918.

El trasllat de Chabàs a València, amb la suspensió pocs anys després de la publicació d'*El Archivo* i la seua dedicació al càrrec d'arxiver capitular, obre el període de maduresa del nostre historiador, radicat definitivament a la capital del regne —amb casa al carrer de la Llimera, pròxim a la catedral— quan comptava quaranta-sis anys. D'aquest temps, de fet, daten les obres de major ambició de la seua producció, aquelles per les quals, sense deixar de valorar les investigacions anteriors, és permanentment citat i recordat.

No cessà de practicar, és clar, l'estudi monogràfic curt, estampat en revistes o difós en forma d'opuscle o fullet. En podríem mencionar els articles

28.—EA VII (1893)
238-248.

REVISTA

DE

ARCHIVOS, BIBLIOTECAS Y MUSEOS

TERCERA ÉPOCA

TOMO III

AÑO 1899

MADRID

EST. TIP. DE LA VIUDA S. HIJOS DE TELLO

IMPRESOR DE CÁMARA DE S. M.

C. de San Francisco, 4

1899

CONGRÉS D'HISTORIA

DE LA

CORONA D'ARAGÓ

DEDICAT AL REY EN JAUME I Y A LA SEUA ÉPOCA

Ab lo patrocinio
del Excm. Ajuntament de Barcelona

CONGRESO DE HISTORIA

DE LA

CORONA DE ARAGÓN

DEDICADO AL REY D. JAIME I Y A SU ÉPOCA

Bajo el patrocinio
del Excmo. Ayuntamiento de Barcelona

BARCELONA ANNO DOMINI MCMIX

La "Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos", de la qual Roc Chabàs fou corresponent, fou un vehicle per la difusió d'interessants descobertes de documents medievals.

Biblioteca del Servei d'Investigació Prehistòrica de la Diputació de València.

Primera pàgina de les Actes del Congrés d'Història de la Corona d'Aragó. Barcelona, 1909.

Biblioteca del Museu Arqueològic de la Ciutat de Dénia.

dedicats a Arnau de Vilanova, o una incursió en la història de l'art romànic, la seua *Iconografía de los capiteles de la puerta de la Almoina de la catedral de Valencia*²⁹, assumpte que no havia estat abordat fins al moment, o també un documentat opuscle entorn del miracle auarístic de Llutxent, *El Milagro de Luchente y los Corporales de Daroca. Relaciones y documentos estudiados por don R. Ch.*³⁰; aquest darrer, recolzat en documentació dels arxius de la col·legiata de Daroca i de l'arquebisbat de València, situa l'episodi en el marc històric de la reconquesta valenciana, i les seues conclusions serien objecte de revisió més tard per l'autor, a l'*Episcopologio Valentino*. Pel que fa al gran metge valencià abans citat, la catalogació dels milers de pergamins de la catedral proporcionà a Chabàs la satisfacció de descobrir peces documentals molt notables referents a Arnau de Vilanova; d'elles en publicà el testament i l'inventari dels seus béns³¹, el que va permetre el coneixement de la gran llibreria d'Arnau, amb copiosa llista d'obres de medicina i teologia, prestant

29.- València, Doménech, 1899, 15 pàgs., gravs. Aparegué, sense les fotografies, a l'"Almanaque de Las Provincias" per al 1900 (València 1899), 135-143.

30.- València, Nicasio Rius, 1905, XII + 64 pàgs. N'hi ha traducció valenciana moderna, València, Diputació Provincial, 1981.

31.- "Boletín de la Real Academia de la Historia" XXVIII (1896) 87, i "Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos" IX (1903) 189-203, respectivament. Del mateix Chabàs, *Arnaldo de Vilanova y sus yerros teológicos*, en *Homenaje a Menéndez y Pelayo*, II, Madrid 1899, 367-382.

la companyia del sant. D'aquests reculls del segle XV, llavors inèdits –han estat publicats entre 1932 i 1988 per Sanchis Sivera i Gret Schrib–, en féu Chabàs una afortunada i valuosa investigació, *Estudio sobre los sermones valencianos de San Vicente Ferrer que se conservan manuscritos en la Biblioteca Metropolitana de Valencia*, que aparegué el 1902-1903 en la *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos*³³. Hi analitza l'autor la tècnica de la predicació de fra Ferrer, els exemples, faules i miracles narrats, la temàtica i les notícies històriques incorporades, amb profusió de deliciosos passatges escollits dels sermons que cinquanta anys després serien novament comentats per Joan Fuster al seu igualment esplèndid *Notes per a un estudi de l'oratoría vicentina*³⁴. L'arxiver, que ja abans havia publicat el divertit poema satíric de Jaume Gassull *La brama dels llauradors de l'horta de València*,³⁵ obra dels finals del segle XV, va traure a llum el 1905 la primera edició crítica de l'*Spill o Llibre de les dones* de Jaume Roig³⁶, depurada amb la compulsa del manuscrit únic existent, conservat a la Biblioteca Vaticana, que dotà d'una escurpulosos anotació i de nous documents per a la biografia del metge poeta valencià; la curiositat científica connatural en ell li féu incloure un comentari dels aspectes mèdics de l'obra de Roig, redactat per Chabret.

La conquesta del segle XII i el regnat de Jaume I exercien en Chabàs una innegable fascinació. No estranyarà, doncs, que volgués penetrar en la història del dret valencià d'aquella primera època, tema, diu ell, "más embrollado que un laberinto", al que dedicà el 1902 un llibre substancial, encara que de modesta extensió, la *Génesis del derecho foral de Valencia*³⁷. La identificació del còdex llatí dels Furs de la catedral, un peça única datada a principis del segle XIV, va ser l'estímul d'aquest estudi, que començà, segons el millor criteri, per compilar en un apèndix documental les fonts més significatives per a la formació dels mateixos Furs, per tal de basar en elles l'anàlisi de les qüestions essencials: el nucli primitiu foral, o *Costum de València*, i les reformes successives del regnat del Conqueridor fins a arribar al codi definitiu. La *Génesis* va suposar entrar en polèmica amb els historiadors del dret Benvingut Oliver i Manuel Danvila³⁸, el primer sostenint la influència dels *Costums de Tortosa* sobre els Furs valencians, i el segon negant la celebració de corts del regne el 1621 i reduint el valor del còdex llatí. Doncs bé, per provar les virtuts d'aquest treball, "clásico, profundo y bien trabado", segons el judici de Mariano Peset³⁹, serà prou amb dir que ha estat tingut en compte per tots els especialistes, amb les esmenes naturals, i que en alguns dels punts objecte de controvèrsia el temps ha donat la raó a Chabàs.

L'obra on posà més esforç el nostre historiador, l'*Episcopologio Valentino*, hagué de restar truncada per la seua mort, sobrevinguda el 1912 a Dénia. Impulsada per l'arquebisbe Dr. Guisasaola, es projectà en tres volums. El primer apareixia el 1909⁴⁰, i segueix sent utilitzat pel seu rigorós estudi del període paleocristià, amb consideracions crítiques sobre el culte de sant Vicent Màrtir, i del domini islàmic. Per al segon tom, que tracta de la diòcesi restaurada en el segle XIII fins al XV, Chabàs féu servir especialment la documentació de la catedral, historiant, alhora que els diferents pontificats, també aspectes ineludibles com les minories ètniques de moros i jueus i el cisma d'Occident;

33.– Tiratge a part, Madrid, Tip. de la Revista de Archivos, 1903, 107 pàgs.

34.– "Revista Valenciana de Filología" IV (1954) 87-185.

35.– València, Vives Mora, 1901, 15 pàgs.

36.– Barcelona-Madrid, *Bibliotheca Hispanica*, 1905, XIX + 448 pàgs.

37.– València, Vives Mora, 1902, 68 + 66 pàgs.

38.– Vid. OLIVER, Bienvenido, *Historia del Derecho en Cataluña, Aragón y Valencia*, 4 vols., Madrid 1876-1881. DANVILA Y COLLADO, Manuel, *Estudios críticos sobre el origen y vicisitudes de la legislación escrita del antiguo Reino de Valencia*, i *Investigaciones históricas acerca de las Cortes y Parlamentos del antiguo Reino de Valencia*, Madrid 1905.

39.– PESET REIG, Mariano, *Observaciones sobre la génesis de los Fueros de Valencia y sobre sus ediciones impresas*, "Ligarzas" 3 (València 1971) 47-84, p. 49.

40.– València, imp. F. Vives Mora, XVIII + 400 pàgs.

l'exposició, però, es talla amb el bisbe Llupià, finat l'any 1427, sense incorporar els prelats Alfons i Roderic de Borja, com corresponia en el pla previst, i presenta en ocasions una acumulació de fonts, no sempre analitzades, reveladora de la tensió per tal de donar un ràpid terme al llibre. El canonge Olmos assegura que "muy contados días antes de expirar aún entregó al impresor el último pliego corregido del *Episcopologio*"⁴¹, però allò cert és que la impressió no va arribar a fi, i sols en resten alguns escassos exemplars, inacabats, del dit volum segon, Bé que l'obra siga incompleta, ha de considerar-se com la de major empenta i densitat del seu autor, on vessà els fruits d'una vida d'investigador, i és de plànyer que no haja arribat als lectors el tom al·ludit. Per aquesta raó, una nova edició del llibre pòstum seria una de les maneres més idònies de retre l'homenatge que deu la historiografia valenciana a l'home generós que contribuí tan eminentment a l'estudi del passat del seu país.

41.— OLMOS, *op. cit.*, 21.